

J U L E N.

1. Vilken betydelse hade Tomas-mässan såsom inledning eller förberedelse till julen? Tomas-marknaden för julhandeln? Vilka arbeten skulle vara avslutade eller avslutas just till Tomasmässan? Talesätt om Tomasmässan? Ex.: Skolagning skall ske Tomasmäss för då kan inte Hin Onde sitta i hålet och mota borste, för då är det marknad på var fläck i världen. Vilka arbeten voro förbjudna att utföra Tomasmässodagen? Vilka arbeten skulle utföras på denna dag? Ex.: Vid Tomasmässan tages spinnrocken ut, ty då börjar julen. Man skall stämma kvarnen Tomasmässenatten, för då skall "julagubben" mala sin säd till jul.

2. Skildra allt som förehades dagen före julafton: sjulsmässodagen. Sjulsmässodagen hugges julveden för hela helgen. Vatten för hela helgen bäres in. "Sjussmessgneitsen", det gnissel, som uppstår när dörrarna öppnas och skurvattnet frusit därunder. "Äta sju mål på Sjulsmässodagen". "Det skall du få åt Sjulsmäss, när det ringer åt svinen". Hackat granris på golvet pålägges sjursmässodagen. "Här ser det ut som det vore Sjulsmässdagen".

3. Vilka arbeten, som ej uttryckligen knutits till Tomasmässan eller Sjulsmässan och alltså ovan behandlats, borde vara avslutade till jul? Vilka arbeten utgjorde direkta förberedelser för julfirandet? Hur förberedde man sig för julhelgens särskilda krav på frihet från arbete? När och hur bereddes mat och dryck till julfirandet? Brukade man forcera arbetena före jul? Brukade man "göra otta" under veckorna före jul? Gjordes särskilda juluppköp? Beskriv brännvinsbränning, brygd och bak till julen? Stöpa talgljus? Hemforsling av foder omedelbart före julafton? Byk till jul? Rengöring i boningshus, fähus etc.? Skurning? Över jul alla åkerbruksredskapen under tak? Nya sängkläder? Vad skulle bytas eller tagas nytt eller rent till jul?

Hur ordnades med julveden? Hemforsling, huggning, inbärning, späntandet av stickor etc.? Ex.: Ett helt hästlass ved i "julvrån" - skall räcka till Kyndelmäss. Ny huggstabbe till jul.

4. Julbad? Få tvättesbulle då man badat julbadet? Lögesupen? Julbad i bastu, i fähuset? Husmodern tvättar allt husfolket? Eldkol i badvattnet? Badvattnet slås ut tredjedag jul?

5. Alltid något nytt i klädväg till jul, eljest får man rida på "barrstabben"? Ex.: Di skulle ha väve te jul, så di fick nya ullklänningar te hälja.

6. Julkost och begåvning till jul ingående i löneförmånerna för tjänstefolket? Vid jul en hög med bit av "vardera slaget" för var och en av tjänstefolket? Julmat sändes från bondgården till fattighuset på julafton? Giva julkost till jultiggare? Ex.: Var och en som "gick kring till jul" fick grovbröd, en kappe malt, talgljus. Alla fattiga i trakten få smaka av slakten till jul? Särskilt små kakor bakas till att ge åt tiggare vid jul.

7. Julstång, julruska, julkors? Ex.: Julkors sattes på en bar-kad granstång utanför dörren. Granar på ömse sidor om barfren vid jul. Granar framför stugan samt hackat granris ett stycke utefter vägarna från huset. Julruska vid stallet. Ett kors sättes ut i snödrivan att stå under hela julen - prydes med hyvelspån. Enbuskar på var sin sida om stugbron. Julstång i dyngstaden.

8. När började man att ha julgran inne i stugan? Vem var den förste på orten att ha julgran? Har man haft något som liknat eller motsvarat julgran i äldre tid? Hur såg de äldsta julgranarna ut? Klädsel? Ex.: Julgran begagnades ej på 1850-talet. I stället ett träkors stående på bordet med papper, tallkvistar, talgdankar. Man hade förr alltid en "jultall" inne, men på 1890-talet började man ha julgran. Julgranen kom hit på 1870-talet och då först hos de "religiösa". På småställen hade man ej julgran utan en "julkrona" virad med papper. Ljus, karameller, äpplen sattes däri. Tjugondagen fick man "rysta julkronan".

9. Julkärvar eller sädeskärvar till fåglarna vid jul? Ex.: Julneken skall ställas ut före kl. 12 på julaftonen, annars blir man efter med allt arbete. Kommer fåglar med detsamma i julneken, har man att vänta ett svårt år. Tre kärvar bindas ihop om hösten och gömmas till julafton: en till fåglarna, de andra till kreaturen. Ej julkärve åt fåglarna; slemsäd utkastas på ladubron åt fåglarna.

10. Beskriv stugans iordningsställande och prydnad till jul? Julbonader, väggbonader, lister, vävnader, bemålade papper, juladukar o.s.v.? Ex.: Vi jul hängas "grannalstrasör" och "grannbandi" på stänger upp under taket. "Juladuk" och "julagubbar" målade på papper sattes upp.

11. Takkronor och takfåglar samt andra prydnadsföremål? Halmkronor? Takkronor av svinborst?

12. Golvbetäckningen för julen? Julhalm? När togs den in och när togs den ut? Halmkärve under bordet? Sova i julhalmen? Granris på golvet vid jul? Ex.: Halm på golvet under julen, därför att Jesus föddes på halmen. Julhalmen kunde ej brinna. Vass på golvet vid jul. Fordom halm på golvet på julafton, sedan vit sand och granris. Julhalmen togs förr in efter gröt och klappar och på morgonen gjordes jultippan. Halm på golvet vid jul - hela familjen ligger där. Förfäderna äro på besök och vilja ligga i sängarna.

13. Julkors som prydnader inomhus? Ex.: Ett stort kors av halm flätas och lägges under bordet. Kritkors över dörrposten. Julkors av halm i taket.

14. Hur ordnades med julbrasan? Ex.: Sju slags ved till juleldningen. Aldrig bära ut brand från julbrasan. En stor klump furuved, "julkvällsknulen", skulle brinna hela julnatten.

15. Julljusen? Vilka särskilda ljus stöptes till jul? När tändas de? Var placeras de? Ljus i fönstren? Tro om ljusen? Tydor? Ex.: Barnen fingo tregreniga ljus till jul, de andra enkla ljus. Julljusen sparas och användas som läkemedel. Den bit av "julkvällsljuset", som

var kvar sedan man ätit julkväll, användes mot värk.

16. Beskriv de olika slagen av bröd som förekom vid jul. Benämningarna på bröden? Deras utseende kan anges i enkel teckning. Ex.: Julbockarna gjordes stora och granna, de krusades med kammen. Juloxar bakades till barnen. Till julen bakas lika många "tjockbröd" som de som skola sitta vid bordet - av samma deg bakas även kors som tillsammans med knäckebröd och fyra andra sorters bröd skulle ligga på julbordet.

17. Vilka drycker förekommo under julen? Dryckesseder vid jul? Ex.: Öl på julbordet, eldtången hettas upp och körs ned i stånkan att ölet blir uppfräst. Julglögg av brännvin och sirap, brinnande i kittel på bordet; drickes vid hemkomsten från julottan. Staffansdricka skulle stå under bordet på juldagen; det hade läkedomskraft.

18. Hur iordningställdes julbordet? Beskriv julhögarna. Ex.: Av julmaten sparas till vårarbetet; kallas att spara till "länge, tomme vårdag". Julmaten står på bordet julnatten och följande natt.

Julmat och måltider? Måltidsseder under jul? När julgröten kokades skulle en silversked ligga på grytans botten. - "Fisken å paltn å grötn de allten vöre julmatn de". - Julafton äts ärtvälling efter lutfisken och risgrynsgröt sist. - Huvudrätten var "sod", kött-soppa av fårkött, potatis, kålrötter, ärter - ej dopp i grytan förekom och ej heller julhögar. - Under doppet i grytan vid julaftons frukost tillfrågas drängar och pigor om de vilja stanna i gården över kommande år.

19. Julaftonens förlopp? Upptåg, psalmsång etc.? Ex.: Medan hustrun kokade maten skulle husbond läsa julpsalmer. Efter aftonvardens läses i bibeln, var medlem läser ett stycke. Det sista barnen göra på julaftonskvällen, är att springa och hämta några vedpinnar.

20. Förekom någon utdelning av julklappar, inkastning av julklappar? Ex.: Julklapparna inkastas, ibland inlagda i en urholkad kålrot. - Barnen skulle kasta in hasselnötter till grannens som julgåva: fick man fatt i den som kastat, skulle han ha julmat. - Julklappar brukligt i prästgården sedan började skollärarn därmed. - klappar fick vi aldrig förrän på 80-talet. /- Julklappar åt barn och tjänstefolk bars in av "julbocken". - Ej julklappar; fästman ger dock fästmän liten gåva, vanligen av eget arbete.

21. Förbud och föreskrifter för julhelgen? Folketro i samband med julen? Ex.: På julafton bör man hänga för fönstren, ty om vargarna få se julljus, så komma de under året att taga något av gårdens kreatur. - Julafton får intet vatten tas in efter solnedgång. - Man skall sy något på julafton, därför att jungfru Maria sydde då. - Den första supen på julkvällen slås under bordet till Jungfru Marja. - Aldrig tretton till bords julafton. - Tappa något på julafton - ej ta upp det förrän annandagen.

22. Vad trodde man om varsel och tydor vid jul? Varsel av julljusens sätt att brinna och att slockna? Hur tydde man julbrasans brinnande? Hur spådde man av glöden och av askan? Hur spådde man av kreaturens beteende? Andra tydor och varsel? Ex.: Råkar julhögen

falla omkull kommer dess ägare att flytta innan nästa höst. Hicker någon vid julbordet, så dör någon under året.

23. Vilken spådom företog man sig vid jul? Bära selen för att se sin tillkommande? Se in genom fönster julafton? Julnattsvaka? Sopa naken? Gå årgång vid jul? Ex.: För att få reda på sin tillkommande skall man på julkvällen gå från matbordet runt stugan ansöles och gå till dess man möter någon.

24. Hur behandlas boskapen vid jul? Julöl till kreaturen? Särskilt julfoder? Talar man om för boskapen att det är jul? Barrning i ladugården? Tro om boskapens samtal julnatten? Ex.: Julafton ges kreatur en "godhövållor"; sist på kvällen ger husmodern dem direkt i munnen en blandning av havremjöl, sådor, salt, sopmjöl, avfall från tunnbrödsbaket, s.k. "skräckar". - Två ljus brinnande i ladugården julnatten. - Bättre foder till kreaturen julafton, så att de ej förtala husbondfolket julnatten.

25. Vad tror man om de döda vid jul? Besöka de hemmen? Har man talat om "julsvennerna", som äro ute och färdas julnatten? Skrämmar man barnen för några övernaturliga väsen? Talar man om att "änglarna" komma på besök? Sätter man fram mat eller bäddar för de döda eller Jesus? Vad berättas om de dödas julotta?

26. Hur skyddar man sig mot övernaturliga väsen eller annan farlighet under julnatten? Folkstro i övrigt om julnatten? Ex.: Ljusslågan delar sig klockan 12 julnatten, då Jesusbarnet föddes. - Julnatten kunde allting tala och allt vatten var vin i källarna.

27. Färden till julottan? Kyrkan under julottan? Kappkörning hem efter julottan. - Ex.: Hästen får julöl med ett glas brännvin i, innan man far till kyrkan julumorgonen. - Kappkörning hem - den förstkommande är "hävligast".

28. Hur tillbragtes juldagen? Förbud att säga vissa ord eller utföra vissa handlingar, arbeten?

29. Julgång i ladugårdar med upptåg annandagen? Hur mockade man i varandras ladugårdar annandagen? Ofog, slagsmål? Staffanssjungning? Hur kostymerade man sig till Staffansgången? Vad menas med "Staffansglädjen" under mellandagarna? Vad menas med att rida Staffansskede? Brukade man fara med hästarna till någon särskild vattningsplats? Har man kappats om att låta hästarna få dricka hos grannarna? Vattna oxarna midnattstid - natten till annandagen?

30. Hur var det i övrigt med traktering och gillen under juldagarna? Julgillen? Utklädning, lek och dans? Julbock och annan djurmaskering? Julgubbe, julkäring? Halmdockor, halmbockar? Lekstugor? Folkstro om tiden mellan jul och nyår?